

МЕСТО И ЗНАЧАЈ ПАВЕЛА ОВЧИЊИКОВА У РУСКОМ ЗЛАТАРСТВУ

Павел Акимов Овчињиков (1820/1830-1888) јесте најдаровитији руски јувелир, корифеј уметничког златарства и сребрнарства, који је својим радовима обележио целокупну руску, а самим тим и светску примењену уметност. Поред Фабержеа, Овчињиков је био најпознатији и најважнији јувелир у Русији. Његова фабрика је радила од друге половине XIX века до револуције 1917. године.

У младости је био кмет кнежева Волконских и док је још био дете послали су га у Москву на школовање и обучавање у златарску радионицу која је припадала његовом брату А. А. Овчињикову.¹ Дугогодишњим учењем, природном надареношћу, предузимљивошћу и вредноћом успео је да се ослободи кметства. Године 1851. направио је главни корак у животу уложивши сав мираз своје жене у организовање сопствене производње. Поштовање које је стекао у средини опрезних московских трговаца и мајстора навело је и његовог старијег брата да му преда своје предузеће, што му је омогућило не само да прошири своју производњу већ и да 1853. године отвори у Москви сопствену фабрику за израду предмета од злата и сребра, која је радила до 1917. године.² Првих година у његовој фабрици било је запослено 90 мајстора и 50 ученика. Године 1870. имао је годишњи обрт од 250 000 рубаља. Године 1881. у његовој фабрици радило је 300 људи.³ У Петербургу је отворио фабрику 1873. године.⁴

Павел Овчињиков је био оснивач прве занатске школе у Русији, која је 1882. године на изложби занатских добара у Москви добила почасно место и била награђена сребрном медаљом. Године 1881. написао је и књигу са темом о свакодневном животу мајстора сребрнара и њиховом учењу и шегртовању у фабрикама и радионицама.⁵

Његова занатска школа налазила се у Москви; била је смештена у две одвојене зграде повезане пасарелом, а у њиховом саставу биле су спаваће собе за ученике,

1. Ковш, украсна посуда, 1908-1916, Етнографски музеј, инв. бр. 41662, Београд
“Kovš”, decorative vessel, 1908-1916, Ethnographic Museum Inv. No. 41662, Belgrade

дневна соба, кухиња, хол за слуге, скулпторски студио, болница и апотека. Спаваће собе су се налазиле на спрату, и свако од ученика је имао свој одвојен кревет; израђени предмети налазили су се у приземљу. У школи је било око 130 ученика – шегрта који су били примљени на период од 5 или 6 година, а о њиховом пријему одлучивао је директор после одређеног пробног периода. Обавеза рођака примљених ученика била је да им помажу у одећи, а деца која су била без родитеља и рођака издржавана су у потпуности. После неког времена сви ученици су добијали плату од 20 до 40 рубаља. Родитељи нису могли да узму дете из школе пре краја школовања, нити је школа могла да пошаље кући непослушног ученика. Нису примењивали телесне казне, али су имали друге методе за дисциплиновање ученика, као што је било остављање без вечере или одузимање одмора и награда.⁶

¹ G. Smorodinova, *Pavel Ovchinnikov and Russian Gold-and Silversmithery, The fabulous epoch of Faberge, Saint-Peterburg, 1992, 57.*

² О. Брюзгина, *Павел Овчинников, Металлург 1, Управление перспективных технологий, Москва, 1999, 55.*

³ М. М. Постникова-Лосева, *Русское ювелирное искусство его центры и мастера XIX-XX вв., Москва, 1974, 263.*

⁴ A. von Solodkoff, *Orfèvrerie russe du XIXe au XXe siècle, Paris, 1981, 194.*

⁵ N. Akimova, *Moscow Jewelers' School at the End of the 19th – Beginning of the 20th Centuries, The fabulous epoch of Faberge, Saint-Peterburg, 1992, 61.*

⁶ Исто.

2. Кашика за компот, 1899, Етнографски музеј, инв. бр. 41438, Београд
Кашика за десерт, 1899, Етнографски музеј, инв. бр. 41437, Београд
Кашика за компот, 1880-1890, Етнографски музеј, инв. бр. 41439, Београд
Кашика за компот, 1908-1916, Етнографски музеј, инв. бр. 41440, Београд
Compote spoon, 1899, Ethnographic Museum Inv. No. 41438, Belgrade
Desert spoon, 1899, Ethnographic Museum Inv. No. 41437, Belgrade
Compote spoon, 1880-1890, Ethnographic Museum Inv. No. 41439, Belgrade
Compote spoon, 1908-1916, Ethnographic Museum Inv. No. 41440, Belgrade

Школу су чинила два одсека: у једном се предавало опште и техничко цртање, моделовање у глини и воску и калиграфија, а у другом, општем, хришћанска религија, руски језик, општа геометрија и географија. Часови општег одсека били су обавезни.⁷

У саставу школе постојао је и приватни интернат за професионалну обуку, у коме су полазници проводили цео дан. Школа је имала изузетну библиотеку, башту и двориште за играње са разноврсним играма за слободно време ученика. Пажњу су посвећивали и физичком развијању дечака, тако да су часови ригорозног гимнастичког програма били обавезни. Слободно време ученици су проводили одвојени од одраслих људи, уз надзор специјалног татора који је бринуо о њиховој дисциплини, док су запослене слуге обављале теже послове.⁸

Сама фабрика састојала се од неколико одсека: одсека за дизајн, који је имао пододсеке за опште и техничко цртање, вајарство као сликање на емајлу, одсек за гравирање, рад у емајлу, рад са галванизацијом и друге. Имала је такође ковачницу и канцеларију. Мајстори запослени у фабрици потписивали су уговор којим су се обавезивали да раде од 7 ујутру до 9 увече, уз двочасовну паузу. Ако је мајстор радио за време празника био је плаћен душло за сваки сат рада или за готов комад, а додатно су били плаћени за израду савршених комада. Пензионисани мајстори имали су гарантовану доживотну пензију само ако су били незапослени после пензионисања. Пензиони фонд као и одељење за позајмице водили су мајстори, у томе фабричка администрација није имала удела. Фабрика и занатска школа Овчињикова одликују се савршеном организованошћу. У њима је изузетна пажња посвећивана како општем образовању тако и професионалној обуци мајстора.⁹

Из године у годину промет предузећа вртоглаво се повећавао. Радови из фабрике Овчињикова постали су изузетно тражени и познати и то је довело до стварања сталне клијентеле. Поред високог техничког нивоа производа, који је постигнут правилним избором материјала, искуством мајстора и педантном израдом, формиране су и одређене уметничке склоности и одређени уметнички манир који су постали карактеристика рада ове фабрике.

Године 1840. формирана је национална школа која је постала водећа уметничка снага у Русији. Појавила се тежња за оживљавањем руске историје, трагањем за

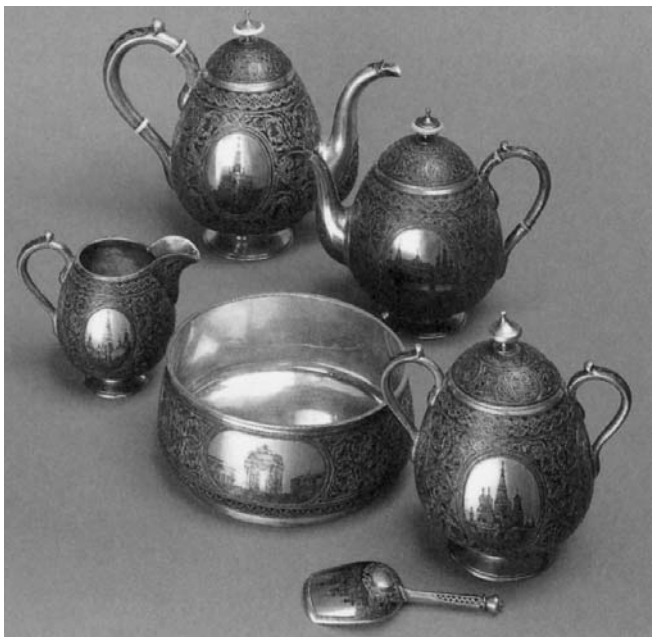

3. Чаша, Чарка, 1880-1890, Етнографски музеј, инв. бр. 41578, Београд
Goblet, "Čarka", 1880-1890, Ethnographic Museum Inv. No. 41578, Belgrade

⁷ Исто.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

4. Чајни сервис, Москва 1887, Сверуски музеј декоративно-примењене и народне уметности Москва
Tea set, Moscow, 1887, All-Russia Museum of Decorative-Applied and Folk Art, Moscow

руском традицијом и уметношћу и истраживањем извора сопствене оригиналности. Еволуција руског сребра током друге половине XIX и почетком XX века обележена је формирањем националног стила и овај период назива се „златним добом“ руског сребра.¹⁰ Један од оснивача руског стила у чијем раду су се спајале националне и вековне традиције православне културе био је управо Овчињиков. Израда сребрних и златних предмета у Русији увек је била у блиској вези са народном уметношћу; у то време народна уметност снажно се осликавала како у форми тако и у орнаментици. Тражење посебног стила са основом у средњовековној уметности, омогућило је оживљавање старих облика из протеклих епоха, тј. израду сребрних и златних предмета по угледу на староруске предмете и предмете народне уметности, као и оживљавање ранијих техника израде и украшавања предмета. Једна од таквих техника била је емајл, који је у Русију дошао у XII и XIII веку из Византије. Током најезде Монгола, између 1237. и 1240. године, ова техника је била изгубљена и њено поновно откриће, примењена уметност, не само руска већ и европска, дугује Овчињикову.¹¹

¹⁰ A. Gilodo, *Russian Silver*, Moscow, 1994, 10-15.

¹¹ G. Smorodina, *н. г.*, 59.

¹² О. Брюзгина, *н. г.*, 56.

¹³ Исто, 55.

¹⁴ G. Smorodina, *н. г.*, 58.

¹⁵ О. Брюзгина, *н. г.*, 55.

¹⁶ Исто.

Павел Овчињиков је стекао велики углед, добио је звање почасног грађанина Москве, а постао је и градски посланик московске Думе и Трговачке управе, као и Московског берзанског комитета.¹²

На Московској изложби мануфактуре 1865. године производи израђени у фабрици Овчињикова добили су највећу награду – златну медаљу, а власник фабрике Павел Овчињиков добио је почасно звање добављача (лиферанта) за двор наследника престола Александра Александровича Николаевича.¹³

На Међународној изложби у Паризу 1867. године био је изложен прибор за писање израђен у његовој радионици, о коме се говорило као о „изузетном споменику посвећеном делима за ослобађање кметова“. Прибор је био украшен фигуром сељака који се крсти пре започињања прве сетве земље и рељефом који представља људе док читају „Проглас о ослобађању кметова“ и разним догађајима везаним за владавину Александра Николаевича (Александра II). Овај прибор за писање је био награђен сребрним медаљом¹⁴, док је Овчињиков добио највеће француско одликовање – орден Легије части.¹⁵

На Светској изложби у Бечу 1873. године био је награђен Гвозденим крстом.¹⁶ Опште дивљење тада је изазвала посуда украшена приказима крунусања Михаила Романова и гласницима војводе Пожарског из Нижњег Новгорода. Направљена је према замисли Овчињикова, цртежу Д. Чикагова и моделу А. Опекушина. Једно од најбољих дела на руском одељењу те изложбе

5. Прибор за писање, Петербург 1896, Сверуски музеј декоративно-примењене и народне уметности Москва
Writing set, St. Petersburg, 1896, All-Russia Museum of Decorative-Applied and Folk Art, Moscow

6. Ваза, Москва 1900-1908, Сверуски музеј декоративно-примењене и народне уметности Москва
Vase, Moscow, 1900-1908, All-Russia Museum of Decorative-Applied and Folk Art, Moscow

била је сребрна ваза облика и орнаментике у руском стилу са приказима бојара и бојарке у игри слепог миша, направљеним изузетно „вешто и верно са карактеристичним изразима лица“, по моделу и цртежу А. Жуковског и Д. Чикагова.¹⁷

Високоуметнички и занатски стандарди Овчињикова, као и интерпретирање руско-византијског стила израде и украшавања предмета, условили су да је баш његова фабрика добила наруџбину да изради оков за Јеванђеље за олтарски сто московског Храма Христа Спаситеља, у чијој изградњи је учествовало читаво руско становништво прикупљајући прилоге за градњу.¹⁸ На изложби у Петрограду приказан је овај оков са јеванђелисти-

ма и пророцима, урађеним у емајлу са филиграном, који су савременици сматрали „најбољим са уметничке тачке гледишта“.¹⁹

Радови из фабрике Овчињикова излагани су 1893. године у Чикагу. На Светској изложби у Паризу, 1900. године приказан је сребрни ковани иконостас украшен емајлом, урађен према цртежу сликара В. Васњецова²⁰ и сребрно посуђе које је привукло огромну пажњу „због јединственог квалитета изложених дела радионице који су рађени у техници сликаног емајла и због техничких тешкоћа повезаних са стварањем ових дела.“²¹

У многим руским и светским музејима налазе се радови израђени у фабрици Павела Овчињикова и његових наследника Михаила, Александра, Павела и Николаја Павловича.

У збирци Државно-историјског музеја у Москви налазе се оквири за иконе, кутије за албуме, обичне кутије, прибори за писање, земљане посуде, табакере и други предмети, и углавном су сви украшени емајлом. У збиркама Ермитажа такође се чувају предмети украшени карактеристичним техникама радионице Овчињикова, прозачним емајлом, емајлом са лаком и др.²²

У Hillwood Museums and Gardens у Вашингтону налазе се два изузетна предмета из ове радионице: икона у окову „Иверска Богородица“ и суд за хлеб и со. Икона је урађена темпером на дрвету, а сребрни оков, који је израђен у радионици Овчињикова између 1896. и 1908. године, украшен је разнобојним и раскошним емајлом, филиграном и бисерима. То је копија иконе која је била у Иверском манастиру на Атосу од 999. године. Први пут је донесена у Москву 1648. године и смештена у посебну градску капелу. Икона је била чудотворна и често су је носили из капеле улицама до кућа болесних.²³

Суд за хлеб и со је израђен у Москви 1883. године од сребра са емајлом. Врло је раскошан и на њему се налазе три минијатуре у сликаном емајлу цара Александра III, царице Марије Федоровне и будућег цара Николаја II. На крунисању Александра III, 1883. године у Кремљу, коришћен је овај суд са хлебом и сољу, традиционалним понудама добродошлице присутним великодостојницима.²⁴

У Сверуском музеју декоративно-примењене и народне уметности у Москви имали смо прилике да видимо неколико предмета из радионице Овчињикова који су карактеристични за период у коме су настали и који представљају примере виртуозног мајсторства ове радионице.

Сребрни предмети чајног сервиса: суд за млеко, чајник, суд за топлу воду, шећерница, кашичица за шећер и чинија (сл. 4) израђени су и украшени гравирањем, ниелом и позлатом 1887. године у Москви.²⁵

Прибор за писање (сл. 5) настао је у петербуршкој радионици Овчињикова 1896. године и састоји се из не-

¹⁷ G. Smorodinova, *н. г.*, 58.

¹⁸ О. Брюзгина, *н. г.*, 56.

¹⁹ G. Smorodinova, *н. г.*, 59.

²⁰ О. Брюзгина, *н. г.*, 56.

²¹ G. Smorodinova, *н. г.*, 59.

²² Исто.

²³ Према подацима са: www.hillwoodmuseum.org

²⁴ Исто.

²⁵ Према подацима Сверуског музеја декоративно-примењене и народне уметности у Москви.

колико делова: притискача за хартију, мастионице, печата, оловке и кутије. Израђен је од сребра, оникса и седефа, ливењем и гравирањем са богатом позлатом.²⁶

Сребрна ваза са емајлом, полудрагим камењем, филиграном и позлатом (сл. 6), израђена је између 1900. и 1908. године у Москви.²⁷

Етнографски музеј у Београду поседује најбогатију збирку руских златних и сребрних предмета на овим просторима. У њему се чувају предмети израђени у најпознатијим радионицама руских златара и сребрара из XVIII, XIX и XX века, а знаменитошћу, лепотом и посебношћу форме и орнаментике, као и виртуозношћу израде издвајају се предмети из радионице Павела Акимова Овчињикова.

Кашика за десерт од сребра са позлатом (сл. 2) израђена је комбинованим техникама – ливењем, тордирањем, емајлом, гравирањем, прозачним емајлом. Дно је плитко и овално; украшено је уметнутим флоралним орнаментима урађеним прозачним емајлом у црвеној, зеленој, љубичастој, ултрамарин, аквамарин и светло плавој боји, и белим, плавим, зеленим и љубичастим емајлом. Дршка је тордирана, има неколико прстенова; у горњем делу украшена је љубичастим и светло плавим емајлом, којим је украшена и купа на врху. Настала је 1899. године у московској фабрици Овчињикова.

Кашика за компот од сребра са позлатом (сл. 2) израђена је комбинованим техникама – ливењем, емајлом, гравирањем, прозачним емајлом. Дно је полудубоко и округло; украшено је уметнутим флоралним орнаментима урађеним прозачним емајлом у жутој, зеленој, црвеној, ултрамарин, аквамарин боји, и светлоплавим, зеленим и љубичастим емајлом. Дршка је од корена до половине профилисана; бојена је светлоплавим, љубичастим и зеленим емајлом; украшена је са неколико прстенова, две купе и лоптасто се завршава. Израђена је 1899. године у Москви.

Кашика за компот (сл. 2) израђена је од сребра са позлатом комбинованим техникама – ливењем, гравирањем, цизелирањем, тордирањем, емајлом, прозачним емајлом. Дно је полудубоко и овално; украшено је уметнутим флоралним орнаментима урађеним прозачним емајлом у жутој, наранџастој, светлозеленој, тамнозеленој, црвеној, љубичастој, ултрамарин и аквамарин боји. На полеђини је цизелирано и гравирано. Дршка је тордирана, завршава се лоптасто и украшена је љубичастим, светлољубичастим и светлоплавим емајлом. Настала је у Москви у периоду између 1880. и 1890. године.

Кашика за компот (сл. 2) израђена је од сребра са позлатом комбинованим техникама – ливењем, торди-

рањем, емајлом, прозачним емајлом. Дно је полудубоко и овално; украшено је уметнутим флоралним орнаментима урађеним прозачним емајлом у зеленој, наранџастој, љубичастој, светлоплавој, аквамарин боји, док је на полеђини, дуж ивице, љубичасти емајл. Дршка је од корена до средине профилисана, затим тордирана, са неколико прстенова, бојена белим, светлољубичастим, зеленим и љубичастим емајлом и лоптасто се завршава. Настала је у Москви, у последњем периоду рада фабрике Овчињикова између 1908. и 1916. године.

Чаша – чарка за вино од сребра са позлатом (сл. 3) израђена је пресовањем и ливењем. Са округле стопе уздиже се суд лоптастог облика, незнатно сужен у горњем делу, са профилисаним ивицом извијеном према спољној страни; на једној страни има дршку у облику цвета. Украшена је флоралним и геометријским орнаментима – розетама и меандром. Израђена је у Москви између 1880. и 1890. године.

Ковш – украсна посуда (сл. 1) израђен је од сребра са позлатом ливењем, цизелирањем, аплицирањем и у облику је лађе. На прамцу је глава руског витеза. Крма је у облику дршке са нареџканом горњом ивицом и завршава се волутом, и украшена је флоралним орнаментима. Овај предмет је настао између 1908. и 1916. године, у последњем периоду рада фабрике.

Ковш, дрвена посуда из које се пило, настао је на крајњем северу Русије и био је у облику чамца који је подсећао на пливајућу птицу. Током XVI, XVII и XVIII века, као скупоцено посуђе израђиван је од сребра и злата и био је наградна посуда, тј. поклон за различите заслуге, који су руски цареви даривали племићима, бојарима, уметницима, војницима.²⁸ У другој половини XIX и почетком XX века, у периоду руског националног стила, израђивани су ковши као украсни предмети, какав је и ковш из збирке Етнографског музеја.

Сви ови предмети који се чувају у збирци Етнографског музеја по форми, орнаментици и техникама којима су израђени представљају карактеристичне радове који су стварани по угледу на староруске предмете и предмете руске народне уметности.

У радовима Павела Овчињикова снажно су се испољиле националне идеје у тематици дела, тј. у форми и орнаментици. Оживљавање староруских облика и орнаментике, доследност у томе, као и оживљавање класичних јувелирских поступака, старих руских техника израде предмета – (емајл, прозачни емајл, преградни емајл) и њихово подизање на савремени ниво, учинили су да се радови фабрике Павела Овчињикова истичу оригиналношћу и изузетним мајсторством.

²⁶ Исто.

²⁷ Исто.

²⁸ A. von Solodkoff, *н. г.*, 194.

Велике заслуге Овчињикова састоје се у стварању уметничко-занатске школе и савршеног система образовања у производњи сребрних и златних предмета. Он је изузетно унапредио јувелирски рад у Русији, а излагањем на многим изложбама у својој и у другим земљама, добио је, због утемељених високоуметничких стандарда и савршених техника израде неколико руских и међународних награда. Познати уметници и сликари оног времена радиле су за њега цртајући и моделирајући предмете.

Животни пут Павела Овчињикова, од кмета до једног од најзначајнијих златара и сребрара у Русији, обележио је историју руске и светске примењене уметности, а његови радови представљају богато културно и уметничко наслеђе Русије.

„Древней Руси был открыт тот секрет жизни в искусстве и среди искусства, утрата которого так явственно ощущается теперь.“

В. А. Никольский

IRENA GVOZDENOVIĆ

THE PLACE AND THE SIGNIFICANCE OF PAVEL OVČINJIKOV IN RUSSIAN GOLDSMITHING

Summary

Pavel Akimov Ovčinjikov (1820/1830 – 1888) was a coryphaeus of the art of goldsmithing and silverwork that in his works marked the whole Russian, thus world applied arts. With Faberge, Ovčinjikov was the best known and the most important jeweler in Russia and his factory worked from the second half of the 19th century to 1917.

He owned factories in Moscow and Petersburg in which turnover rose with a dizzying success, and he was the founder of the first crafts school in Russia in which a large number of students was trained. One of the founders of Russian style in making of gold and silver objects in which the national and the centuries-old tradition of orthodox culture merged, and which was the leading art force in Russia from the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. That period is called „the golden age“ of Russian silver.

In the works of Pavel Ovčinjikov the national ideas were expressed in subject, that is, in form and ornament. The revival of the Old-Russian forms and ornament, as well as the revival of classical jewelry, namely, the Old-Russian techniques of production (enamel, glass enamel), and bringing it to the contemporary level, made the works of his factory to stand out with originality and extreme mastership.

Ovčinjikov has a great merit in creation of the arts and crafts school and the perfect system of education in production of silver and gold objects and the development of the jeweler's craft. The best-known artists and painters of that time worked for him, designing and modeling the objects.

He presented his works in many exhibitions in Russia and other countries: The Moscow Manufacture Exhibition in 1865, The International Exhibition in Paris in 1867, The World Exhibition in Vienna in 1873, and Chicago in 1893, The World Exhibition in Paris in 1900.

Pavel Ovčinjikov was greatly respected and received the honourable citizenship of Moscow; he was city representative at The Moscow Duma, at The Trade of Commerce, and The Moscow Stock Exchange Committee. He also held an honourable title of the Supplier for the Court of the Heir to the Throne, Prince Aleksandar Aleksandrovič (Nicolaevič).

Many Russian and world museums, preserve the works made in the factory of Pavel Ovčinjikov and his heirs Michael, Alexander, Paul and Nicolas Pavlovič (The State-Historical Museum in Moscow, The Russian Museum of the Decorative and Applied Arts in Moscow, The Hillwood Museums and Gardens in Washington, D.C., and other museums).

The Ethnographic Museum in Belgrade possesses the richest collection of Russian gold and silver objects in the country. It features the objects produced in the shops of the best-known Russian jewelers and silversmiths of the 18th, 19th and 20th centuries. Those made in the shop of Pavel Akimov Ovčinjikov stand out with their significance, beauty and exceptionality of form and ornament, as well as the virtuosity of the production.